

- виявлення на предметі-носії слідів наркотичних засобів (психотропних речовин, прекурсорів);
- установлення можливості застосування наданих на дослідження речовин для виготовлення наркотичних засобів (психотропних речовин);
- установлення спільного джерела походження наданих на дослідження наркотичних засобів (психотропних речовин, прекурсорів);
- установлення можливого виготовлення (здійснення синтезу) наркотичних засобів або психотропних речовин згідно опису або виявлених рецептур [2].

Перелік джерел посилання

1. Види наркотиків. Офіційний вебсайт реабілітаційного центру Rehab. URL : <https://rehab.net.ua/uk/likuvannya-narkomaniyi/vydy-narkotyktiv/> (дата звернення: 01.09.2023).
2. Експертиза наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів. URL: https://ndekc-zakarpattya.org/photo/pages/files/8_6%20Дослідження%20наркотичних%20засобів,%20психотропних%20речовин%20їх%20аналогів%20та%20прекурсорів.pdf (дата звернення: 01.09.2023).

**Особливості застосування технічного приладу *Rapid DNA «ANDE»*
у правоохоронній практиці**

Костянтин Чаплинський,

д-р юрид. наук, проф., Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, м. Дніпро,
Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9922-3743>, e-mail: chaplinskii@ukr.net

Розглянуто характеристики технічного приладу Rapid DNA «ANDE», призначеного для створення ДНК-ідентифікатора та швидкої ідентифікації людини. Зосереджено увагу на можливості використання цього приладу під час розслідування воєнних злочинів. Окреслено також перспективи його використання у правоохоронній сфері, в освітньому процесі й у науково-дослідній діяльності закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання.

Ключові слова: розслідування; ДНК-ідентифікатор; прилад Rapid DNA «ANDE»; молекулярно-генетична експертиза; експерт.

**Features of Using the ANDE RAPID DNA Technical Device in Law Enforcement Practice
Konstantin Chaplinskyi**

This article examines the characteristics of the Rapid DNA technical device «ANDE», designed for creating a DNA identifier and rapid human identification. It emphasized this device's potential usage while investigating war crimes. Additionally, the paper outlines this device's application outlooks in law enforcement, education, and scientific research in police academies.

Keywords: investigation; DNA identifier; Rapid DNA device «ANDE»; molecular DNA examination; forensic examiner.

В умовах військової агресії з боку РФ керівництво держави намагається пришвидшити процеси інтегрування України до ЄС і НАТО. У зв'язку із цим спостерігається активізація раніше започаткованих реформ у соціальній, економічній та політичній сферах. Особливу увагу у цій діяльності приділено реформуванню правоохоронної сфери, адже на порядку денному перебувають питання протидії корупції й організованій злочинності.

Загалом криміногенна ситуація в Україні дедалі ускладнюється. Злочинність суттєво змінює свої форми та методи діяльності. Зважаючи на це, одним із основних завдань правоохоронних органів є повне та швидке розкриття й розслідування кримінальних правопорушень, коли слідчий повинен ужити всіх передбачених законом заходів для встановлення злочинної події й усіх осіб, винних у вчиненні протиправних дій. Розв'язання цих завдань неможливе без застосування слідчими певних спеціальних знань, умінь і навичок, здобутих під час професійної підготовки та практичної діяльності [1].

Сьогодні Збройні сили України продовжують активні контрнаступальні дії, звільняючи окуповані рф території України, особливо у східних і південних її областях. На деокупованих територіях працівники правоохоронних органів, насамперед підрозділів Національної поліції, здійснюють стабілізаційні заходи, фіксуючи воєнні злочини.

Під час проведення стабілізаційних заходів правоохоронці виявляють і фіксують місця масових поховань або одиничних захоронень, місця розстрілів цивільного населення, катівень, об'єкти інфраструктури, які піддалися ракетному або артилерійському обстрілу та ін. Безумовно, у цій діяльності особливого значення набуває використання суб'єктами розслідування спеціальних знань у будь-якій формі [2, с. 348] (зокрема, проведення певних досліджень із визначення профілів ДНК). Станом на сьогодні розроблено й запроваджено низку технічних пристроїв, які дають змогу у найстисліші строки ідентифікувати особу.

Так, технічний прилад *Rapid DNA «ANDE»* («швидка ДНК») призначено для створення ДНК-ідентифікатора з метою швидкої ідентифікації людини. Прилад є повністю автоматизованим для отримання профілю ДНК зі зразка біологічного матеріалу. Процес «мазок на вході — профіль на виході» містить такі етапи: автоматизоване вилучення, ампліфікація, поділ, виявлення й визначення алелів без втручання людини. Технічний прилад призначено для ідентифікації особи протягом двох годин [3].

За вказаними напрямками роботи технічний прилад *Rapid DNA «ANDE»* можна використати в роботі правоохоронних органів, насамперед слідчих підрозділів Національної поліції, для отримання довідкової інформації для ідентифікації:

- загиблих військовослужбовців та учасників бойових дій під час збройних конфліктів і військових дій, які перебувають в активній фазі;
- потерпілих (жертв злочинів) — під час розслідування воєнних злочинів, зокрема виявлених внаслідок масованих ракетних або артилерійських обстрілів у місцях масових захоронень або одиничних поховань тощо;
- осіб, підозрюваних у вчиненні воєнних злочинів, — під час розслідування кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи (умисних убивств, катувань) і статевої свободи та статевої недоторканості особи (зґвалтувань, сексуального насильства);
- жертв стихійних лих і техногенних катастроф (внаслідок руйнування дамб, гідротехнічних споруд) та ін.

Ураховуючи технічні можливості *Rapid DNA «ANDE»*, цей технічний пристрій можна використовувати як у лабораторних, так і в польових умовах. Важливе значення має застосування технічного приладу в польових умовах, що дає змогу за стислий проміжок часу визначити профіль ДНК значної кількості осіб. Окрім того, це значно зменшить час очікування близькими, рідними й іншими зацікавленими особами довідкових відомостей про розпізнавання особи невідізнаних трупів. Такий підхід є доволі ефективним, оскільки дає змогу швидко акумулювати сили й засоби підрозділів Національної поліції з мінімальним витрачанням часу.

Зважаючи на те, що Запорізька, Дніпропетровська та Харківська області є прифронтовими і знаходяться на лінії розмежування, правоохоронні органи готуються до ускладнення оперативної обстановки в умовах воєнного стану за умови збільшення надходжень матеріалів для дослідження. Стаціонарне обладнання підрозділів ГУНП у цих областях технічними приладами *Rapid DNA «ANDE»* значно посилить спроможність проведення певних досліджень щодо визначення профілів ДНК значної кількості осіб.

Окрім ідентифікації людини, ідентифікатори *Rapid DNA «ANDE»* здатні виконувати ще дві важливі функції:

- а) визначення статі людини. Це досягається шляхом визначення того, має людина тільки Х-хромосоми (жінки) або Х- і Y-хромосоми (чоловіки);
- б) визначення батьківства та близьких біологічних родичів. ДНК передається від батька до дитини, і кожна дитина успадковує половину своєї ДНК від кожного

з батьків. Це означає, що, порівнюючи ДНК-ідентифікатори, по суті, завжди можна визначити, чи є дві людини батьками та дітьми, часто можна визначити, чи можуть дві людини бути братами та сестрами тощо.

Для роботи приладу необхідні витратні матеріали *A-Chip*, хімічний склад *FlexPlex™* (у вигляді спеціальних касет). Прилад здатний автоматично обробляти дані за допомогою вбудованого програмного забезпечення *Expert System* (бази даних) [3].

На думку Р. Л. Степанюка та С. І. Перліна, сьогодні в Україні необхідно визначитись із місцем ДНК-аналізу в системі прикладних судових наук. Чітко простежуються два напрями — судово-медичний і криміналістичний, що пов'язано з розвитком практичної діяльності відповідних експертних установ. Так, в окремих бюро судово-медичної експертизи проводять молекулярно-генетичні дослідження. Розроблено теоретичні засади використання методів ДНК-аналізу в судовій медицині. Водночас найбільш широку мережу лабораторій судової генетики мають установи Експертної служби МВС України, яка виконує також функції з ведення автоматизованих криміналістичних обліків генетичних ознак людини. Отже, криміналістичний напрям ДНК-аналізу на практиці розвивається значно активніше й потенційно може мати більш широку сферу застосування, не обмежуючись винятково судово-експертною діяльністю [4].

Оскільки підготовку майбутніх правоохоронців, насамперед працівників слідчих підрозділів Національної поліції, здійснюють на базі закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання, то технічні прилади *Rapid DNA «ANDE»* необхідно використовувати також в освітньому процесі під час підготовки майбутніх правоохоронців.

Отже, прилад *Rapid DNA «ANDE»* можна ефективно застосовувати як у правоохоронній практиці (слідчими та працівниками оперативних підрозділів ГУНП в областях, співробітниками ДБР і НАБУ), так і освітньому процесі та науково-дослідній діяльності закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання.

На підставі наведеного вище, можна виокремити наведені далі загальні напрями застосування технічного приладу *Rapid DNA «ANDE»*.

1. У правоохоронній сфері.

1.1. У діяльності працівників слідчих підрозділів Національної поліції України, зокрема: під час документування воєнних злочинів (ідентифікації загиблих військовослужбовців та учасників бойових дій; жертв, виявлених у місцях масових поховань або одиничних захоронень); під час розслідування кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи для ідентифікації правопорушників за їхніми біологічними слідами, установлення невідомих трупів тощо; забезпечення з'ясування істини під час досудового розслідування (у кримінальному провадженні) та ін.

1.2. У діяльності працівників оперативних підрозділів Національної поліції України, зокрема підрозділів кримінального аналізу: установлення осіб, підозрюваних у вчиненні злочинів, їх розшук і затримання; розшук осіб, причетних до вчинення тяжких злочинів (зокрема, тих, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді та суду); використання технологій розпізнавання обличчя та фенотипування ДНК в умовах воєнного стану; розшук безвісти зниклих осіб; розшук дітей, які загубилися; забезпечення з'ясування істини під час оперативно-розшукової діяльності та ін.

1.3. У діяльності Державної служби з надзвичайних ситуацій України — для визначення кількості й ідентифікації жертв під час стихійних лих, аварій і техногенних катастроф.

1.4. Для розв'язання цивільних спорів, зокрема: визначення родинних зв'язків (наприклад, у справах щодо встановлення спадщини, або батьківства — для розв'язання сімейних спорів).

2. В освітньому процесі закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання.

2.1. Запровадження в освітній процес методики застосування приладу *Rapid DNA «ANDE»* для навчання курсантів і студентів із навчальних дисциплін

«Криміналістика» та «Судова медицина», а також спецкурсів «Документування воєнних злочинів», «Судова експертологія», «Криміналістичні засоби та методи розслідування кримінальних правопорушень» та ін. Формування у курсантів необхідних умінь і практичних навичок щодо використання технічного приладу *Rapid DNA «ANDE»*.

- 2.2. Демонстрування методики використання приладу *Rapid DNA «ANDE»* на курсах підвищення кваліфікації дізнавачів, слідчих, спеціалістів-криміналістів, працівників оперативних підрозділів Національної поліції України.
- 2.3. Залучення фахівців із використання приладу *Rapid DNA «ANDE»* до проведення практичних занять у курсантів і студентів закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання.
- 2.4. Створення резервних лабораторій *Rapid DNA «ANDE»* для навчання й підготовки курантів, поліцейських та інших правоохоронців.
- 2.5. Вивчення можливостей проведення досліджень та експериментальних розробок у сфері біотехнологій (КБЕД-2010: Клас 72.11).
3. У науково-дослідній діяльності закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання.
 - 3.1. Створення на базі таких вишів наукових шкіл, де досліджуватимуть питання використання приладу *Rapid DNA «ANDE»* для проведення ідентифікаційних досліджень.
 - 3.2. Розроблення методики застосування приладу *Rapid DNA «ANDE»* для документування воєнних злочинів, а також працівниками слідчих і оперативних підрозділів у розкритті та розслідування кримінальних правопорушень.
 - 3.3. Підготовка дисертаційних досліджень зі спеціальності 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» та іншими спеціальностями, пов'язаними із проведенням судово-медичних і біологічних досліджень.
 - 3.4. Розроблення методичних рекомендацій і підготовка монографічних досліджень із питань використання приладу *Rapid DNA «ANDE»* для вдосконалення правоохоронної практики.

Перелік джерел посилання

1. Чаплинський К. О., Ковбаса В. М. Тактичне забезпечення використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві. *Право і суспільство*. 2011. № 5. С. 186—190. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2011_5_39 (дата звернення: 04.09.2023).
2. Пиріг І. В. Використання спеціальних знань під час розслідування злочинів, учинених в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. Спеціальний випуск № 2 (121). С. 348—353.
3. Системи ідентифікації особи. Система *Rapid DNA «ANDE»* / BioLabTech : офіц. веб-сайт. URL: https://www.biolabtech.com.ua/en/brand_products/33 (дата звернення: 04.09.2023).
4. Степанюк Р. Л., Перлін С. І. Дослідження ДНК як галузь криміналістичної техніки: проблеми формування та напрямки розвитку. *Право і безпека*. 2020. № 2 (77). С. 93—99. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/items/05025677-1de4-4d58-8be0-7526f35cabed> (дата звернення: 04.09.2023).